

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ В ЕМОЦІЙНОМУ МОВЛЕННІ

У статті розглянуто явища солідаризації, звинувачення та залякування в емоційному мовленні як комунікативні тактики. Проаналізовано низку інтерв'ю з сучасними британськими політиками щодо особливостей використання ними певних мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів, які виражають емоційну напругу комунікантів.
Ключові слова: комунікативна стратегія, комунікативна тактика, емоційне мовлення.

Станко Д.В. Стратегии и тактики в эмоциональной речи. Рассмотрены явления солидаризации, обвинения и запугивания в эмоциональном речи как коммуникативные тактики. Проанализированы интервью с современными британскими политиками относительно особенностей использования ими определенных языковых средств, смыслов, стилистических приемов, выражающих эмоциональное напряжение коммуникантов.

Ключевые слова: коммуникативная стратегия, коммуникативная тактика, эмоциональная речь.

Stanko D.V. Strategies and tactics in an emotional speech. The article deals with the phenomenon of solidarity, accusations and intimidation in an emotional speech as communicative tactics. A number of interviews with current British politicians have been analyzed regarding their use of certain linguistic means, meanings, stylistic devices that express the emotional stress of speakers.

Key words: communicative strategy, communicative tactics, emotional speech.

Будь-який учасник ситуації спілкування діє відповідно до своїх мотивів, намірів, інтенцій з метою досягнення поставлених цілей, як-от інформаційного обміну, впливу, вираження емоційно-психологічного стану, досягнення порозуміння чи навпаки. Тобто мовець формує свою стратегію спілкування, представлену низкою тактик спілкування. Комунікативну стратегію пов'язують з реалізацією ілюктивного смислу [5]. Комунікативна стратегія – це «складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності інформаційного обміну та впливу» [6, 607]. На думку О.Н. Паршиної, стратегія – це спрямування мовленнєвої поведінки в певній ситуації з метою досягнення мети комунікації, конкретною реалізацією стратегії є тактика [4, 10]. О. Іссерс визначає стратегію як комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети [3, 54]. Отже, дотримання певної комунікативної стратегії сприяє досягненню мовцем поставленої мети. «Сама ж стратегія, натомість, визначає вибір мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів і прагматичних маркерів» [6, 607].

Беззаперечним для всіх дослідників є той факт, що будь-яка комунікативна стратегія реалізується в комунікативних тактиках. Комунікативна тактика – це «підпорядковані комунікативній стратегії конкретні способи здійс-

нення інтенційно-стратегічної програми комунікації» [6, 609]. О.Н. Паршина визначає комунікативну тактику як вибір і послідовність мовленнєвих дій у межах певної комунікативної стратегії [4, 10].

У лінгвістичній літературі існує значна кількість досліджень комунікативних стратегій і тактик, проте, за зауваженням О.О. Селіванової, «типологія комунікативних стратегій є практично не розробленою проблемою комунікативної лінгвістики» [6, 607]. Як результат цього, існує ціла низка ґрунтовних праць [1; 3; 4; 5], в яких пропонуються класифікації комунікативних стратегій та їх тактик, виходячи з матеріалу дослідження (а вже на цих працях будують свої розвідки всі інші дослідники [2]). Так, наприклад, українська дослідниця А.Д. Белова представляє комунікативні стратегії у вигляді опозицій – універсальні :: етнічно-специфічні, загальноновживані :: індивідуальні, загальноновживані :: статусно-зумовлені, загальноновживані :: вікові, унісекс :: гендерно-марковані, вербальні :: невербальні, атемпоральні :: обмежені в часі, кооперативні :: конфліктні, адресантно-орієнтовані :: адресатно-орієнтовані, інформативні :: спонукальні [1, 14]. Залежно від мети спілкування О.О. Селіванова веде мову про кооперативні, конфліктогенні та маніпулятивні стратегії [6; 605]. О.Іссерс виділяє головні (когнітивні) та допоміжні (прагматичні, діалогові, риторичні) стратегії [3]. К.Ф. Сєдов веде мову про дві «глобальні» комунікативні стратегії мовленнєвої поведінки: репрезентативну (виражальну) та нарративну (аналітичну) [5]. Заслугує детальної уваги в нашому дослідженні класифікація комунікативних стратегій і тактик, запропонована російською дослідницею О.Н. Паршиною у своїй докторській дисертації та монографіях [4]. Об'єктом дослідження роботи О.Н. Паршиної є комунікативні стратегії та їх складові комунікативні тактики, застосовувані в російському політичному дискурсі (теледебати, інтерв'ю, виступи політиків). Дослідниця виокремлює такі комунікативні стратегії, як самопрезентація, дискредитація, маніпуляція, самозахист, інформаційно-інтерпретаційна, формування емоційного настрою адресата, переконання, агітація [4]. Кожна з цих стратегій має цілу низку тактик. Так, наприклад, стратегія дискредитації включає тактику звинувачення та образи, а стратегія самопрезентації будується на таких тактиках, як ототожнення, опозиціонування, солідаризації, стратегія ж формування емоційного настрою включає тактику єднання та звернення до емоцій.

Отже, ми розуміємо комунікативну стратегію як узагальнене поняття, що передбачає спрямування мовленнєвої поведінки відповідно до поставленої мовцем мети. Комунікативна тактика є засобом реалізації комунікативної стратегії та передбачає певний набір мовних засобів, смислів, стилістичних прийомів тощо.

Враховуючи положення класифікації комунікативних стратегій і тактик, розроблені О.Н.Паршиною, ми ведемо мову про виділення таких комунікативних тактик, до яких звертаються політичні діячі у процесі мовленнєвої взаємодії і на вибір яких впливає емоційний стан політика: тактика презентації емоції, тактика вигідного для мовця порівняння з опонентами, тактика солідаризації, тактика ілюстрації власного позитивного досвіду, тактика звинувачення опонентів, тактика акцентування негативного досвіду опонен-

тів, тактика залякування, тактика іронічного тону висловлення, тактика ухиляння від відповіді. На наше переконання, визначені тактики спрямовані на реалізацію двох основних стратегій – це стратегія самопрезентації (з найкращого боку) та стратегія дискредитації опонентів. Однак детально розглянемо репрезентацію тактик солідаризації, звинувачення та залякування в емоційному мовленні.

Тактика солідаризації, за нашими спостереженнями, передбачає отождолення/єднання політика з іншими людьми – однопартійцями, однодумцями, простими людьми, країною. Основою цієї стратегії є різні стилістичні фігури – номінативні речення, повтори, паралельні конструкції.

For me, the most important word is responsibility. Personal responsibility. Professional responsibility. Civic responsibility. Corporate responsibility. Our responsibility to our family, to our neighbours, our country. Our responsibility to behave in a decent and civilized way. To help others. That is what this Party is all about (7).

Ведучи мову про відповідальність, Девід Кемерон починає з себе, потім це коло розширюється до меж всієї країни. Вживання і повтор займенника *our*, номінативні речення (*Personal responsibility. Professional responsibility...*), парцеляція (*To help others*) – все ці стилістичні фігури є основою аналізованої тактики.

After the summer riots, message boards sprang up. They became known as 'peace walls'. And on the peace wall in Peckham there was a note that simply read: Our home. Our children. Our future. Six words that say more than six hundred speeches. Our home. Our children. Our future. Britain is our home. We will make it safe and strong. These are our children. We will tear down every barrier they face. And this is our future. We start building it today (10).

Емоційний стан занепокоєння подіями в країні є причиною виступу Ніка Клегга, який використовує тактику солідаризації з іншими для передачі своїх емоцій і переживань. Повтор займенника *our* та лексем *home, children, future*, номінативні речення (*Our home. Our children. Our future.*) є основою тактики солідаризації у цьому мовленнєвому контексті.

If you work hard, I'll be behind you; if you want to raise a family, I will support you. If you're old and you become ill, we will always be there for you. This is an amazing country. We've done incredible things. I think we can go on and do even more incredible things (9).

Тактика солідаризації з різними верстами населення і в різних ситуаціях використана Девідом Кемероном і під час телевізійних дебатів. Тактика ґрунтується на використанні стилістичної фігури паралелізму (*If you work hard, I'll be behind you; if you want to raise a family, I will support you*).

Підсумовуючи, зазначимо, що тактика солідаризації передбачає висловлення єднання політика з іншими людьми, з усією країною. В її основі можуть бути такі стилістичні фігури, як паралелізм, номінативні речення, повтори. Досить часто спостерігається використання займенника *our*, який вказує на єдність інтересів, дій тощо.

Переживання зовсім інших емоцій, обурення, гніву, роздратування, за

нашими спостереженнями, призводить до використання політичними діячами тактики звинувачення опонентів. Політик може наводити конкретні цифри негативних показників, може вказувати на недоліки певної програми чи планів, може звинувачувати опонентів у перекручуванні фактів, брехні тощо.

I believe in fairness, but one thing I don't believe in is the Conservative Policy which would cut child tax credits, but at the same time give an inheritance tax cut to the 3.000 richest people in the country of £200.000. That's not fairness, that's the same old Conservative Party, tax cuts for the very rich, and cutting child tax credits of the poor. It's simply not fair (8).

Так, наприклад, Гордон Браун звинувачує консервативну партію в нещирості, оскільки останні планують, на його переконання, знизити податки для найбагатших та припинити виплату допомоги сім'ям з дітьми, де сукупний прибуток батьків становить вище 50.000 тисяч фунтів. Його тактика звинувачення будується на емпізі (*I believe – I don't believe*) та антитезі (*cut child tax credits – give an inheritance tax cut; rich – poor*). Він прямо звинувачує опонентів – *It's simply not fair*.

A lot of people would ask, though, we've had 13 years of a government that's now only started to talk about addressing this issue. If you look at the numbers, net migration levels before 1997 were never greater than 77.000 a year. Under your government, they've never been less than 140.000 a year (9).

Девід Кемерон у своїх звинуваченнях лейбористів досить часто оперує конкретними цифрами, негативними показниками діяльності уряду попередників. Так, обговорюючи питання нелегальної імміграції у Великій Британії, політик звинувачує опонентів в тому, що їх бездіяльність призвела до таких показників. Звинувачення знову ж таки будується на антитезі (*before 1997 – under your government; never greater than 77.000 a year – never less than 140.000 a year*).

It's absolutely true that the other side of the coin is proper welfare reform. We have got too many people who could work, who are offered work but who don't work. That has actually drawn a lot of people into our country. We do need a reform welfare. Bu again, 13 years have gone by when welfare hasn't been properly reformed (9).

Звинувачення стосовно бездіяльності протягом 13 років стосуються і соціальної сфери Великої Британії, де накопичилася велика кількість людей, яким вигідніше отримувати від держави соціальну допомогу і ніде не працювати. Тактика звинувачення будується на синтаксичному паралелізмі (*people who could work, who are offered work but who don't work*) та емпізі (*we do need*).

To blame it on Taliban tactics, I think, frankly, is misleading. We didn't have enough helicopters. We needed more helicopters. We should have had helicopters. If the government hadn't cut the helicopter programme back in 2004, we probably would have had more helicopters (9).

Зовсім по-іншому побудовано звинувачення Девіда Кемерона уряду лейбористів стосовно недофінансування британських військ, особливо

тих підрозділів, що беруть участь у військових діях в Афганістані. В основі тактики звинувачення є вживання низки модальних дієслів, які виражають необхідність здійснення дії та, на жаль, її невиконання (*we needed more helicopters, we should have had helicopters*), а також умовного речення (*if the government hadn't cut... we probably would have had more helicopters*).

I'm afraid David is anti-European, Nick is anti-American, and both of them are out of touch with reality (11).

Звинувачення може бути представлено і за допомогою прямої номінації. Так, Гордон Браун називає погляди його опонентів антиєвропейськими та антиамериканськими – *David is anti-European, Nick is anti-American*.

I just think it is disgraceful to try and frighten people in an election campaign, as Gordon Brown has just done, and the Labour Party are doing up and down the country. I would like to take this opportunity to say very clearly to any pensioner in the audience, anyone listening at home, that we will keep the free television license, we will keep the pension credit, we'll keep the winter fuel allowance, we'll keep the free bus pass. Those leaflets you have been getting from Labour, the letters you have been getting from Labour are pure and simple lies (11).

Слова опонента, які не відповідають дійсності (*pure and simple lies*), настільки обурюють Девіда Кемерона, що він звинувачує Гордона Брауна у залякуванні виборців (*it is disgraceful to try and frighten people*). І далі Девід Кемерон використовує тактику спростовування всіх міфів та «страшилок» про консервативну партію (*we will keep the free television license, we will keep the pension credit, we'll keep the winter fuel allowance, we'll keep the free bus pass*).

З огляду на сказане вище, тактика звинувачення передбачає констатацію відповідних негативних показників, результатів діяльності опонентів тощо. Доволі часто наводяться цифрові показники. Тактика звинувачення може будуватися на таких стилістичних фігурах, як антитеза, емпфаза, синтаксичний паралелізм; на вживанні модальних дієслів, що виражають докір (жаль) з приводу невиконання чогось; на прямих звинуваченнях у брехні тощо.

Тактика залякування – ще одна з тактик, яка зумовлена переживанням негативних емоцій, зокрема емоції роздратування та обурення. За нашими спостереженнями, найчастіше на лексичному рівні використовується лексема *risk*, на позначення того, що хтось або щось, на думку відповідного політика, є небезпекою для країни, для суспільства.

But I do say all this is at risk, because David is not answering the question. He will cut child tax credits. He's going to cut the Schools Budget. He's going to cut nursery education by charging for it, and he has a coalition for cuts with Nick on child tax credits. They're both going to cut child tax credits for the future (8).

Так, наприклад, Гордон Браун вважає, що плани консервативної партії скоротити витрати у різних сферах є загрозою для країни, і він це заявляє протягом телевізійних дебатів на всю країну. Тактика залякування у мовленнєвому контексті базується на застосуванні лексеми *risk*, паралельних

конструкцій (*he's going to cut... he's going to cut, they're both going to cut*), повторі лексеми *to cut*. Таким чином, політик маніпулює свідомістю слухачів і телеглядачів, намагаючись представити своїх опонентів як загрозу.

Now, the Conservatives cannot say this, and I think we need an answer this evening. Again, it's the risk, the risk to our health service, the risk in crime if you have less police. Now it's the risk to education.

I will be honest with you, you cannot afford to take money out of the economy now because you will put jobs at risk, businesses at risk, you put the whole recovery at risk. &6 billion out of the economy means lost jobs, it means lost businesses, it means lost growth (9).

У мовленнєвих контекстах тактика залякування створена на повторі лексеми *risk, at risk* в різних позиціях (повтор-підхват, звичайний повтор). У другому прикладі це доповнюється повтором лексеми *lost* та паралельним конструкціями (*it means*). Виникає думка, що прихід консерваторів до влади призведе до втрати робочих місць, власного бізнесу, тобто консерватори – це загроза. Слід зазначити, що тактика залякування притаманна саме Гордону Брауну, її застосування не спостерігалось нами у інших політиків, зокрема Девіда Кемерона та Ніка Клегга.

I think it was very interesting when David Cameron was asked, he couldn't give a guarantee that we are giving about the funding on schools, he couldn't give a guarantee about the funding on policing. And when it came to the National Health Service, he couldn't give the same personal guarantees that we're giving about cancer specialist care, about seeing a GP at the evenings and weekends (9).

У наведеному вище прикладі Гордон Браун не вживає лексему *risk*, проте його тактика залякування створюється на основі таких стилістичних фігур, як паралелізм та антитеза. Він протиставляє те, що можуть зробити лейбористи, і що ні в якому разі не зможуть зробити консерватори (*he couldn't give a guarantee that we are giving; he couldn't give the same personal guarantees that we're giving*).

David, you're a risk to the economy. Nick's a risk to our security with his nuclear weapons policy, you're a risk to the economy (11).

Тактика залякування стосується не лише консерваторів, а й ліберальних демократів також, і в цьому прикладі Гордон Браун вже прямо звинувачує опонентів, що вони є загрозою – *David, you're a risk; Nick, you're a risk*.

Отже, тактика залякування – це тактика, коли створюється уявлення, що хтось або щось є реальною загрозою для суспільства, вказуються причини цієї загрози. На наш погляд, окреслена тактика є маніпулятивною, оскільки вона не підтверджується реальними діями, фактами, показниками, а спрямована на вплив на свідомість адресата.

Тактика солідаризації, за нашими спостереженнями, передбачає отожднення/єднання політика з іншими людьми – однопартійцями, однодумцями, простими людьми, країною. Основою цієї стратегії є різні стилістичні фігури – номінативні речення, повтори, паралельні конструкції.

Тактика звинувачення передбачає констатацію відповідних негативних показників, результатів діяльності опонентів тощо. Досить часто наводяться

цифрові показники. Тактика звинувачення може будуватися на таких стилістичних фігурах, як антитеза, емфаза, синтаксичний паралелізм; на вживанні модальних дієслів, що виражають докір (жаль) з приводу невиконання чогось; на прямих звинуваченнях у брехні тощо.

Тактика залякування – ще одна з тактик, яка зумовлена переживанням негативних емоцій, зокрема емоції роздратування та обурення. За нашими спостереженнями, найчастіше на лексичному рівні використовується лексема *risk* на позначення того, що хтось або щось, на думку відповідного політика, є небезпекою для країни, для суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць. – К.: Логос, 2004. – Вип. 10. – С. 11-16.
2. Ільченко М.Л. Тактики ініціації говоріння в англomовному електоральному дискурсі (на матеріалі передвиборчих теледебатів) / М.Л. Ільченко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – Харків: Константа, 2012. – №1003. – С. 34-40.
3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. Изд. 3-е, стереотипное. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
4. Паршина О.Н. Стратегии и тактики речевого поведения современной политической элиты России / О.Н. Паршина: дис. ... докт. филол. наук: 10.02.01. – Саратов, 2005. – 325 с.
5. Седов К.Ф. Дискурс и личность: Эволюция коммуникативной компетенции / К.Ф. Седов. – М.: Лабиринт, 2004. – 320 с.
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
7. David Cameron's speech in full. Full text of the Tory leader's speech to the Conservative conference today. Wednesday, 1 October 2008. Електронний ресурс. Режим доступу: www.theguardian.com
8. Final prime ministerial debate. 29 April 2010. Transcript. BBC news. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bbc.co.uk
9. First prime ministerial debate. 15 April 2010. Transcript. BBC news. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bbc.co.uk
10. Full transcript. Nick Clegg. Speech to Lib Dem conference. 21 September 2011. Електронний ресурс. Режим доступу: www.newstatesman.com
11. Second prime ministerial debate. 22 April 2010. Transcript. BBC news. Електронний ресурс. Режим доступу: www.bbc.co.uk

Стаття надійшла до редакції 16.03.2014 р.